

Capítol 6

Els agrupaments socials

Els intercanvis lingüístics són també relacions de poder simbòlic on s'actualitzen les relacions de força entre els locutors o els seus grups respectius.

Pierre Bourdieu

6.1 El fenomen grupal

Les formes, els guions i els rituals que els individus usen i segueixen en les seves interaccions no són, com és evident, universals sinó que es diferencien segons la diversitat cultural pròpia de l'espècie humana. Aquell comportament gestual que és una salutació en una cultura pot ser vist com un intent d'agressió en una altra; aquell volum de veu que és corrent en un país és considerat inapropiat i escandalós en un altre; mots i altres elements lingüístics que en una societat determinada tenen connotacions negatives o són tabú, en canvi són ben normals i gens connotats en una altra. I és que la cultura és convenció, acord arbitrari socialment consagrat en les diverses comunitats humanes. Fem significar allò que volem que signifiqui.

I aquest acord sobre els elements i formes de la cultura tant pot ser compartit per només dos individus com —tot i que amb major grau de diferències— per conjunts de milions d'individus³⁵. Així, existeixen alhora, per exemple, mots i gestos interpretats semblantment a través de la complicitat establerta entre només dues persones i absolutament desconeguts per la resta i altres formes culturals i lingüístiques usades i enteses de forma comuna per un gran nombre de persones. El més habitual és trobar en els individus formes culturals que comparteixen amb un nombre més reduït de semblants —els seus grups o xarxes socials de relació més habitual— i d'al-

35. Nisbet (1982) remarca que qualsevol agregat social, petit o gran, té la seva pròpia cultura en el sentit sociològic de la paraula, ja que és impossible que els ésser humans es mantinguin en una associació i interacció continuada durant llarg temps sense que aquella sorgeixi (p. 219).

tres formes compartides també per la majoria o la totalitat de la societat en que s'inscriuen aquests grups o xarxes, ja sigui per un *continuum* de comunicació històrica entre aquests diferents grups o bé per l'acció del poder polític i/o les influències mediàtiques en èpoques més modernes.

Sigui com sigui, la realitat grupal és innegable. Des dels col·lectius més petits de 2, 3, 4 o més persones fins a grans conjunts humans socioeconòmicament o etnolingüísticament caracteritzats, els éssers humans es troben organitzats habitualment en grups o xarxes de relació sociocultural delimitats, de l'activitat de les quals podrà emergir, amb més o menys força —segons les circumstàncies— consciència de pertinença i identificació afectiva amb els seus trets culturals específics. Una caracterització essencial d'aquests grups —i en especial dels més petits— és l'alt grau d'interacció interna que sostenen i les normes que, amb el temps, sorgeixen i s'estableixen com a pròpies del col·lectiu i, per tant, com a expectatives de seguiment obligatori per part dels seus membres³⁶, sobre els quals poden recaure els mecanismes sancionadors de la majoria en cas d'apartar-se dels costums i les idees establerts (Fraser, 1984).

Els grups actuen, així, com a mecanismes de coordinació i organització dels individus en societat, molt sovint afavoridors de la continuïtat de les formes culturals que adoptin fins i tot, segons els casos, davant de la pressió de formes concurrents procedents de les institucions públiques³⁷. El grup o la xarxa social subvenen a les necessitats d'afecte i de solidaritat intrínseques dels éssers humans, raó per la qual disposaran d'un grau d'influència no menyspreable damunt dels individus. En el seu si, i a través dels seus intercanvis sociocognitius, els individus elaboraran la interpretació de la realitat i les formes de conducta que, de retruc, tendiran a ser encara més sostingudes i confirmades i a rebre adhesions fins i tot emotives com més col·lectivament siguin confirmades i compartides. Aquesta forta adhesió simbòlica dels individus als seus grups pot ser, però, igualment mecanisme de canvi (Lewin, 1978), si el col·lectiu —per influència, per exemple, dels seus líders més escoltats o pel canvi d'opinió d'un subgrup significatiu— decideix d'adoptar alguna nova interpretació de la realitat o pauta de conducta. En canviar les formes assumides pel col·lectiu l'individu ha de plantejar-se també la seva decisió, per a prendre la qual haurà de valorar les conseqüències que li podria reportar ara el seu no-canvi. Així, molts individus inicialment reticents canviaran amb el grup i podran assegurar-se, d'aquesta manera, la continuïtat del suport dels seus companys i la pròpia estabilitat socioafectiva.

36. En línia amb el nostre criteri actiu sobre la ment, Bourdieu (1987), citant Weber, recorda, però, que «els agents socials obeeixen la regla quan l'interès d'obeir-la preval sobre l'interès de desobeir-la». Cal tenir en compte, per tant, que «la regla no és pas automàticament eficaç per ella mateixa i que obliga a preguntar-se sota quines condicions una regla pot obrar» (p. 94). També cal no oblidar l'ambigüïtat d'aquests termes —normes, regles, pautes, etc.— sovint usats per designar tant les *regularitats observades* en els comportaments d'un grup com les *expectatives compartides sobre els comportaments* (Fraser, 1984b:200). Cal, doncs, distingir sempre adequadament entre «com les persones pensen que han de comportar-se, com diuen que es comporten, i com hom observa que es comporten» (Le Page & Tabouret, 1985:207).

37. És per això, per exemple, que Baugh (1983) pot afirmar que «l'estàndard» per a la parla no estàndard pren forma a través de les converses quotidianes —i no a través dels mestres o gramàtics» (p. 12).

Els grups humans, en especial els de tipus primari —basats en lligams voluntaris i afectius— no són, però, estructuracions estàtiques i fixades sinó que, en tenir objectius funcionals i propòsits pràctics, poden variar —desfer-se, refer-se, ampliar-se, etc.— de manera que els individus poden pertànyer a diferents estructuracions d'aquest tipus al llarg de la seva vida i també simultàniament, en especial en les societats urbanes contemporànies. El canvi, doncs, de grups o xarxes de relació, és, en si mateix, un factor de canvi social, donada la possibilitat que ofereix als individus d'adaptar-se i integrar-se a col·lectius amb representacions i comportaments diferents d'altres a què havia pertangut anteriorment —o hi pertany ara simultàniament, com he dit. Molt sovint, molts individus, presoners abans d'uns determinats estàndards d'actuació dels grups de què formaven part, canvien, per exemple, el seu comportament lingüístic quan canvien de col·lectiu i se senten lliures, així, d'adoptar normes de comportament fins llavors no considerades o, fins i tot, prohibides o mal vistes en el seu antic entorn.

El comportament lingüístic, per tant, participa d'aquesta influència dels grups i de les xarxes socials³⁸. Depenent de la composició i evolució d'aquestes estructures de relació bàsica, l'individu tendirà a adoptar determinades normes d'ús lingüístic que contribuiran a produir un determinat resultat en la competència i que, segons l'etapa de desenvolupament en què es donin, poden tendir a perpetuar-se durant molt de temps. Els grups primaris al si dels quals es produxi la socialització de l'individu podran tenir, per tant, una gran influència posterior, donat el seu caràcter d'*imprinting* cerebramental bàsic (vg. 4.4 i 4.5). Grups posteriors de pertinença, però, com hem assenyalat, poden tenir també influència important i canviar posteriorment el comportament lingüístic de l'individu.

6.2 La relació intergrupala

L'existència del fet grupal —de xarxes limitades d'interacció intensa— comporta la possibilitat de la diversitat cultural. Cada una d'aquestes xarxes pot autònomament elaborar representacions i establir formes i normes de conducta més o menys diferents de les adoptades per altres col·lectius. Així, els grups poden caracteritzar-se per divergir en el grau d'importància que donen a determinades coses de la vida quotidiana, en les conductes que consideren apropiades segons les situacions, en les formes lingüístiques que usin i/o en les que prefereixin usar, etc. La diversitat cultural i lingüística és, doncs, un fet real ben establert. Els grups humans, però, —i, en especial, els de petita escala— poden veure's molt freqüentment en la situació de tenir contactes força regulars amb individus formats en altres grups socioculturals també autònoms i, per tant, amb la confrontació de l'experiència de la diversitat en la cognició i en l'acció.

Una de les conseqüències fonamentals que implica i provoca la percepció d'aquesta diferència és l'aparició o bé el reforçament de la consciència dels propis

38. «Si, com a hipòtesi, el comportament lingüístic de l'individu estigués lliure de qualsevol constricció, deixat totalment a ell mateix, les variacions personals se sumarien i es consolidarien en el transcurs dels anys i acabarien per trencar la comunicació amb els altres individus: la comunitat lingüística esclataria» (Corbeil, 1983:287).

trets socioculturals. Allò que prèviament no era significatiu per a l'individu ni era mai o gairebé mai examinat en la consciència personal esdevé, després del contacte amb la diversitat, matèria per a l'atenció i per a la consciència i signe de la diferenciació sociocultural. L'individu pot, aleshores, carregar de significació aquests trets diferencials i fins i tot fer-ne centre de la seva pròpia identificació grupal i, per contraposició, de la dels altres amb qui ha entrat en relació. Allò que passava desapercbut —tot i existir contínuament— és ara, en canvi, vívid i plenament actiu en la consciència individual. La diferència ha despertat l'atenció. I l'atenció crida la interpretació, que s'efectua a través de la categorització sociocognitiva.

Les diferències socioculturals donaran peu a la categorització grupal mútua. Cada grup en relació podrà esdevenir conscient de l'existència de l'altre i podrà examinar-se i definir-se globalment en relació a l'altre. En uns casos esdevindrà sobresortint la diferència en el vestir, en d'altres en el pentinat, en d'altres el color de la pell, en d'altres el volum de la veu, en d'altres la manera de parlar, etc. Qualsevol diferència pot ser dotada de significació i d'identificació i, per tant, ser usada per a la categorització sociocultural.

La categorització sociocultural, com a contingut cognitiu, pot intervenir de manera important en la determinació de l'acció conjunta dels individus. Donat, com ja sabem, que les coses —i les persones— no signifiquen per elles mateixes sinó que som els individus els que atorguem la significació a les coses, la configuració mental de la realitat grupal serà un element de primer ordre en les situacions de contacte. Així, —i més en les societats urbanes estratificades sòcio-econòmico-culturalment— gairebé sempre interpretem els altres com a membres d'algun grup o categoria social —com a iguals o diferents de nosaltres i amb les associacions normatives i valoratives corresponents, a partir de les quals decidim el curs de la nostra acció. Ens movem en un *continuum* amb un extrem purament interpersonal i un altre en què *tota* la conducta està determinada per la pertinença a diferents grups o categories socials. De fet, com ens indiquen des de la psicologia social Tajfel & Fraser, qualsevol encontre social es juga en la interrelació entre tres «teories» implícites que tots tenim sobre els altres: (i) la del comportament social general esperat de cadascú, (ii) la del comportament especial esperat d'aquells que ocupen certes categories socials —nacionals, racials, professional, religioses, sexuals o d'edat, ..., o d'una combinació d'aquestes—, i (iii), el comportament social que esperem d'una persona en funció del nostre coneixement específic d'ell com a individu (1984:30). Molt probablement, com més conflictiva sigui la relació entre els grups més augmentarà el pes de la categorització grupal i més disminuirà el dels altres. Allò que hom trobaria mal fet respecte d'un individu com a *persona* pot trobar-ho correcte i adequat respecte d'un individu del *grup x*, per exemple. Però també pot passar que, tot i pertànyer categorialment al grup *x*, una persona amb la qual hàgim tingut coneixença força aprofundida, sigui valorada com a individu específic i sigui objecte, si convé, del nostre ajut encara que el col·lectiu a què hom creu pertànyer estigui en conflicte agut amb el que s'identifica amb els trets socioculturals de la persona en qüestió.

De les categories diferencials que han esdevingut més actives i conflictives en el món contemporani cal destacar les relacionades amb la classe socioeconòmica —ara sembla que amb menys virulència, si més no com a factor únic—, amb la creença

religiosa —en alça en segons quins països—, amb el factor etnicolingüístic —força revitalitzat actualment en alguns llocs, i amb el factor estatal (o «nacional») —llargament present en el món contemporani a través de la formació i transformació del mapa polític del planeta. Tots quatre grans macrofactors —que originen o s'associen alhora amb altres aspectes diferencials secundaris però també pertinents— poden produir l'aparició en els individus d'un agut sentiment d'identitat col·lectiva, amb fortes connotacions emocionals i alta motivació, en molts casos, per al canvi de la situació conflictiva. La identificació amb el grup pot arribar a ser tan forta —cap a l'extrem grupal del *continuum* esmentat— fins al punt que tots els esdeveniments quotidians es vegin a través de l'òptica del conflicte grupal, fins a produir l'oblit total —o gairebé— de la identitat personal i també la justificació de la pròpia existència individual en funció del col·lectiu amb el qual hom s'identifica.

En els conflictes etnicolingüístics³⁹ caldria distingir els caracteritzats per la subordinació política dels produïts en coexistència territorial. En el primer cas, el conflicte té la base habitualment en l'expansionisme —per via política— d'un grup demogràficament o militarment fort cap als territoris veïns habitats històricament per altres col·lectius de cultura diferent. En el segon, els grups cohabiten o passen a cohabitar regularment en el mateix territori i pot sorgir el desacord per algun motiu determinat, interior o exterior als grups⁴⁰. Tots dos, però, poden generar alta consciència d'identitat ètnica en els col·lectius en conflicte, la qual podrà intervenir en tots els comportaments intergrupals que es puguin donar, ja que, com diu Barth, aquella «és similar al sexe i al rang en la mesura en què constreny el subjecte en totes les seves activitats i no només en algunes situacions socials definides» (1976:18).

En la relació intergrupala, el sistema de comunicació lingüística usat podrà tenir una rellevància important, per tal com podrà actuar d'identificador ètnic, amb les conseqüències corresponents, i, igualment, la configuració global de l'ètnicitat i de la relació intergrupala podrà afectar el pla lingüístic. Una consciència ètnica positiva pot ser per als grups subordinats la raó per al manteniment de la seva llengua, mentre que una de negativa és la causa més habitual del seu abandonament.

Al costat, però, de les identificacions unicol·lectives trobem també en el món contemporani el fet de la identificació multigrupal, amb diversos graus d'implicació individual. Així com en el pla dels grups primaris un individu pot ser membre alhora de diversos conjunts —ho és del grup familiar, del d'amics habituals, d'altres

39. D'acord amb Claudi Esteva consideraré «ètnia» «una comunitat cultural localitzada i conscient de la seva identitat per mitjà de la consciència de la seva singularitat i, per tant, de la seva diferenciació com a forma de cultura respecte d'una o d'altres comunitats» (1984:5). El terme «ètnic» no té, doncs, en aquesta obra cap sentit pejoratiu i és usat només com a concepte de l'antropologia cultural.

40. Barreto (1995) distingeix, en el cas concret de l'*americanization* de Puerto Rico, entre *contacte lingüístic vertical* —produït bàsicament a causa de decisions de política lingüística preses per autoritats forasteres en els camps públics, com ara l'educació, etc.— i *contacte lingüístic horitzontal* —aquell que es produeix en el mateix lloc geogràfic. Com veurem, aquesta diferenciació és àmpliament tractada més endavant en aquesta obra. En el cas català aquestes categories podrien correspondre a la doble causació —interrelacionada— que s'hi produeix: per una banda, contacte històric amb el castellà a través de les decisions polítiques «espanyoles» en les comunicacions públiques institucionalitzades, i, per l'altra, contacte amb el mateix codi per mitjà de les persones immigrades i, per tant, geosocialment i immediatament coetànies.

xarxes amb què pugui estar en contacte, etc.— igualment en el pla dels grups secundaris que corresponen a categories superiors d'inclusió —l'ètnia, la nació, l'Estat, etc.— l'individu pot tenir consciència i sentiment de pertinença múltiple, cosa cada vegada més freqüent donada la superposició d'àrees organitzatives i identificatives.

Això no vol dir que, segons els casos i les vicissituds històriques, l'individu no pugui viure malament aquesta adscripció identitària múltiple, en especial en els casos de conflicte —de tipus pràctic o bé simbòlic— entre les categories identitàries concurrents. Així, molts grups poden dividir-se internament respecte de la posició a adoptar en relació a altres identificacions susceptibles de ser incorporades al bagatge identitàri dels individus. Molt sovint, aquests conflictes grupals interns de causació exterior van lligats no només al canvi o a l'addició de pertinences simbòliques sinó que, precisament, l'adopció d'aquesta condició comporta repercussions pràctiques i comportamentals importants. Molts grups etnicolingüístics que han estat incorporats —sovint forçats pels esdeveniments històrics— a unitats polítiques d'abast superior, habitualment estructurades a l'entorn d'un altre grup etnicolingüístic que, per la seva força demogràfica o d'altre tipus, pot controlar —i, així, patrimonialitzar— l'Estat, es veuen abocats a acceptar o a refusar la seva implicació identitària respecte d'un ens del qual formen part i al qual sostenen econòmicament i políticament, però que perceben com a estrany i aliè a les seves característiques culturals autodefinitòries. Una part més o menys important de la població pot fer el pas cap a l'acceptació plena de la identitat supraordinada, que és acceptada com a bàsica mentre que l'ètnia originària passa a ser considerada de segon ordre. A l'altre extrem, una altra part pot veure-ho ben bé a l'inrevés: els trets culturals autòctons són els fonamentals i primaris i, donat que habitualment aquests es troben en recessió enfront dels associats amb l'Estat on el grup ètnic s'ha integrat, les formes culturals que representen l'estat i l'Estat mateix són rebutjats i il·legitimitzats. La tercera posició, la poden representar aquells individus que efectuen una combinació identitària en cercles concèntrics i, per tant, en graus de major compatibilitat entre les categories col·lectives en confrontació. Segons aquesta posició, per exemple, així com es pot ser californià i ciutadà dels Estats Units i així com no hi ha contraposició entre ser alemany i ser europeu tampoc no hi hauria contraposició entre el grup etnicolingüístic propi i una organització estatal supraordinada, sempre, és clar, que el grup autòcton pogués autogovernar-se àmpliament i les seves decisions no fossin interferides constantment pel poder superior. De fet, aquestes posicions poden no ser rígides i, fins i tot, els mateixos individus poden oscil·lar entre les unes i les altres —sobretot entre les més pròximes en el *continuum*— segons els esdeveniments històrics i les circumstàncies globals de la comunitat.

6.3 Grups i ordre macrosocial

Com acabem de veure, la problemàtica identitària —a què hem arribat a partir de la categorització grupal dels humans— té una estreta relació amb la problemàtica de les relacions de poder entre els col·lectius dels humans. De fet, la dimensió «poder» és, com la dimensió «categoria social», constantment present en la vida social. Ja si-

gui en posició simètrica o asimètrica la relació de poder i la correlació de força són elements absolutament centrals en les vicissituds grupals. Els conjunts que formen les societats humanes no són habitualment idèntics quant a la seva distribució de recursos econòmics, informacionals, demogràfics i/o polítics. La consciència de diferència va molt sovint, doncs, acompanyada de la comparació intergrupal. Els trets socioculturals —propis d'un determinat grup o categoria social— de l'individu que tinc al davant, els interpreto com a superiors, iguals o inferiors als meus? Molt probablement, la interpretació diferencial dels trets socioculturals anirà relacionada amb la representació que cada individu del poder global dels grups en relació tingui. Una forma de parlar, per exemple, habitual d'un grup de estatus socioeconòmic alt pot tendir a ser admirada o rebutjada segons la visió relacional que se n'hagin fet els altres grups coexistents. Certs parlars de les classes altes poden ser ridiculitzats pels membres d'altres conjunts socials i a l'inrevés també. En altres situacions, en canvi, els membres dels grups socials situats en la part baixa de l'escala social poden tenir representacions autonegatives que els motivin el desig d'adoptar els trets lingüístics dels grups socials econòmicament més beneficiats per tal d'augmentar el seu propi prestigi personal i millorar l'autoimatge. De fet, com molt bé assenyala Pierre Bourdieu en el conjunt de la seva obra, les *posicions* socials es relacionaran estretament amb les *predisposicions* —els *habitus* representacionals i comportamentals— dels individus que les ocupen i tendiran a controlar les seves preses de posició davant dels conflictes i canvis socioculturals possibles.

Les societats humanes poden presentar importants asimetries de recursos entre els diferents grups components, fet que, com hem assenyalat, pot repercutir en la gairebé inevitable percepció i consciència d'aquesta diferència, i, consegüentment, en la valoració i l'ús de les formes lingüístiques concurrents. L'apropiació dels recursos econòmics i tecnològics és un dels factors més importants de diferenciació i d'actuació, en especial en les societats no adscriptives i urbanes contemporànies on existeix la possibilitat —més o menys real— de mobilitat social i, per tant, de canvi de grup socioeconòmic de pertinença⁴¹. Les societats de model capitalista —que, de fet, semblen tendir a imposar-se en bona part del planeta— comporten intrínsecament la diferenciació socioeconòmica de la població però obren alhora aquesta possibilitat de canvi i d'ascensió social, fet que, sovint, doncs, podrà ser la causa de canvis més o menys massius en el comportament lingüístic dels individus amb l'objectiu d'adoptar plenament —o acostar-s'hi— les formes lingüístiques que, en el conjunt de la societat, siguin més identificades amb els grups socialment dominants i benestants, a través del mecanisme de l'emulació (vg. Ninyoles, 1978).

En l'actual societat de la informació, la major o menor possessió de béns culturals o simbòlics —formació acadèmica, habilitats artístiques i/o d'alta tecnologia, coneixements especialitzats de tipus divers, etc.— és un factor, també, de diferenciació social de base no purament econòmica. Les elits intel·lectuals poden constituir, també, grups socials percebuts i avaluats prestigiosament per bona part de la resta de la població —en especial, de classes mitjanes o subalternes— i susceptibles, per tant, de produir influència important en la valoració i l'ús de formes lin-

41. Sobre la funció «discriminatòria» de les llengües en el procés laboralproductiu i de lluita pel poder, vg. les interessants reflexions de Murgades (1996) sobre el cas català.

güístiques determinades. De fet, com veurem, bona part del procés de difusió de les varietats consagrades com a «estàndards» és dut a terme per aquestes capes socials de capital fonamentalment informacional o cultural, que, ocupant els papers institucionalitzats que el poder polític o l'estructura social els proveeixen, projecten damunt de la població les formes que seran considerades legítimes i valuoses en la comunicació pública.

Una altra de les variables que més pot incidir en la vida social intergrup al —en interrelació, òbviament, amb els altres aspectes diferencials que s'hi puguin donar— és la geodemogràfica. Les proporcions numèriques entre els grups que puguin constituir una determinada societat podrà ser un element importantíssim per a entendre els processos i graus de mútua influència. La constitució i evolució de la relació entre dos grups diferents, per exemple, poden ser molt distintes si la *ratio* és 50/50 o bé 20%/80%, posem per cas. Si les magnituds de població en contacte són similars, el paper dels altres factors intervinents serà decisiu —econòmics, ideològics, polítics, etc. En canvi si la relació és desproporcionada, el factor demogràfic tendirà a pesar de forma important, llevat que les diferències en els altres factors puguin contrarestar-ne o minorar-ne la seva influència en alt grau. Fent abstracció d'aquests altres factors, és clar que en el cas de magnituds molt desiguals el grup majoritari, per exemple, tendirà a mostrar, quantitativament i qualitativament, molt menor grau de desenvolupament i ús de la varietat lingüística del conjunt minoritari que no pas a l'inrevés. La simple probabilitat estadística que el grup minoritari pugui tenir molta més interacció —suposant que la distribució georesidencial sigui idèntica i, doncs, sense segregació— amb individus de la majoria que no pas amb els del propi grup, pot fer créixer molta més bilingüització en el si del conjunt menys nombrós que no pas en el majoritari, que tindrà moltes menys possibilitats d'establir contactes amb el primer. Evolutivament, com més individus del grup minoritari vagin coneixent la varietat lingüística del majoritari, més aquesta estarà en disposició de ser usada en les interaccions i, per tant, menys necessitat —i oportunitat— tindran els del segon d'adquirir-la i d'usar-la.

Totes aquestes consideracions sobre les diferències demogràfiques poden quedar, però, anul·lades si la distribució residencial i, al capdavant, l'esquema de relació social dels individus presenta una estructura de segregació o separació entre els conjunts coetanis. Tot i coexistir en el perímetre d'un territori considerat com una unitat determinada, dos —o més— grups humans poden viure potser sense gaire necessitat i/o oportunitat de contacte social si tenen la residència en zones separades i, a més, la vida socioeconòmica es desenvolupa també —encara que sigui de forma parcial— grupalment diferenciada. Així, per exemple, l'estructura i la dinàmica de la situació pot ser molt diferent si el grup que representa una proporció del 20% d'una societat enfront del 80% de l'altre viu absolutament a l'interior o a l'exterior d'aquest darrer. Si es dona aquesta última possibilitat i el conjunt demogràficament minoritari és força autosuficient en l'organització social, econòmica i en la informacional-cultural, la influència demolingüística pot quedar molt reduïda. Si, en canvi, es donés el cas oposat, i la dispersió del 20% dins del 80% fos total, la bilingüització per osmosi social i, més endavant, fins i tot l'assimilació global al grup majoritari foren, molt probablement, imparables —sempre tenint en compte, només, els aspectes purament demogràfics. Com que en la pràctica real, conjunts hu-

mans en contacte on l'única variable actuant sigui la demogràfica deuen ser impossibles de trobar, el resultat de les situacions dependrà sempre de les interrelacions dels diferents factors dins de l'ecosistema social global on tingui lloc la relació.

Un aspecte important del pla demogràfic que no podem oblidar és que les proporcions de les poblacions no són fixades eternament sinó que, al contrari, són dinàmiques i poden, per tant, oscil·lar segons els índexs de natalitat de les respectives poblacions en contacte. Així, per exemple, tot i que les proporcions inicials de dos conjunts coetanis fossin 60%/40%, amb el pas del temps la situació pot anar-se decantant cap a una inversió del grup majoritari —és a dir, 40%/60%— si l'aportació de nova població per part del primer grup baixa i, en canvi, puja la del segon. És per això, doncs, que podem registrar contemporàniament casos en què una població immigrada no superi, en principi, l'autòctona, però en canvi, en una generació pugui donar-se un espectacular creixement dels autòctons i una baixa taxa de reproducció dels autòctons, i es passi així a modificar-se en grau important l'equilibri demolinguístic en un determinat territori. La demografia, —que a la vegada rep les influències del pla econòmic, ideològic, tecnològic, etc.— és, per tant, una dada de primera magnitud en l'evolució dels processos sociolingüístics.

L'ordre macrosocial ens fa veure la realitat habitual de la desigualtat i de la asimetria entre els grups humans. Ja siguin causes econòmiques, culturals o demogràfiques —o políticomilitars, com veurem a continuació—, la desproporció entre els recursos i les possibilitats de què disposa cada col·lectiu humà provoca ineluctablement l'existència de grups socialment dominants i d'altres de subordinats. A part, doncs, la categoria de «classe social» d'origen més estrictament socioeconòmic i menys directament referible a les propietats psicosocials del concepte «grup», sembla ser una realitat innegable i conceptualitzable l'existència dels col·lectius que sovint s'anomenen «grups minoritaris». Aquests conjunts semblen caracteritzar-se, segons Tajfel⁴², pel fet que: 1) són segments subordinats de societats estatals complexes; 2) tenen trets físics o culturals especials que són menyspreats pels segments dominants de la societat; 3) són unitats amb consciència de si mateixes lligades pels trets especials que comparteixen els seus membres i pels desavantatges especials que aquests trets comporten; 4) la pertinença a una minoria es transmet per descendència, la qual és capaç d'afiliar generacions successives fins i tot en absència de trets físics i culturals especials fàcilment identificables; i, 5) els membres de la minoria, per elecció o necessitat, tendeixen a casar-se dins del grup (1984:349). Segons les societats i les situacions, aquests grups —que comparteixen tots o alguns dels trets esmentats— poden emprendre una evolució històrica o una altra d'acord amb les seves condicions d'existència i la seva representació de la realitat. Aquests col·lectius hauran activat habitualment la seva pròpia consciència de minoria si s'han trobat que la seva categorització grupal els porta a ser tractats discriminatòriament per part dels altres col·lectius majoritaris i si aquests sostenen actituds negatives respecte dels seus trets culturals autòctons, fet que, en alguns casos, tendirà a provocar o a augmentar la cohesió interna del col·lectiu subordinat, en especial en les fases de rebuig de la subordinació. En les etapes de resistència a la pressió exo-

42. Ho cita de Wagley & Harris (1958).

grup, els individus pertanyents als grups minoritaris poden experimentar la impossibilitat o dificultat d'abandonar el propi grup, fonamentalment —i, a part de condicions exteriors— a causa de les sancions que podrien provenir del col·lectiu autòcton. Això no obstant, amb el temps les pressions per no abandonar el propi grup tendeixen a afliurar-se i la deserció cultural i l'adopció de formes i comportaments forasters poden augmentar ràpidament a partir d'un cert moment. En tot cas, la substitució generacional de la població serà un mecanisme de gran importància en el canvi sociocultural, donada la irrupció de nous individus que seran socialitzats en un context ja molt diferent del dels seus progenitors, amb les conseqüències corresponents quant a comportaments i representacions. Aquest canvi generacional, però, pot portar tant a l'avanç cap a l'assimilació amb el grup dominant com, al contrari, cap a una nova reivindicació dels trets i les formes culturals autòctons, fins llavors considerats negativament al si del propi col·lectiu subordinat.

La condició minoritària —és a dir, la desigualtat intergrup— és, doncs, un factor de canvi cultural enormement actiu en totes les èpoques històriques, en especial, com veiem, pel que fa als grups no dominants. Ja sigui pel desig d'acostament a les formes i els valors dels conjunts més poderosos o bé pel de modificació de la situació desigualtaria, la asimetria acostuma a acompanyar el canvi sociocultural. Si la percepció de la situació per part del grup minoritari és que el sistema de desigualtats és estable —no hi ha alternatives cognitives a la situació existent— o bé legítim, o totes dues coses simultàniament, la seva actuació tendirà a la conformitat i, com a mínim, a l'adaptació al col·lectiu subordinant. Si, en canvi, sorgeixen del grup elaboracions impugnadores de la realitat, la situació pot evolucionar de manera diferent. «Un sistema percebut com a il·legítim —ens dirà també Tajfel— conté les llavors de la inestabilitat» (1984:358). Molt sovint, i donat que depenem dels altres per tal de fer-nos una idea de com un mateix s'ha de veure i de valorar, els grups minoritaris no poden respondre autònomament a les imatges externes creades pels grups dominants. Això els pot portar cada vegada més a la interiorització —i fins i tot a la justificació i defensa— del discurs del dominant, fins al punt de provocar, per exemple, la creença dels negres en la seva pròpia inferioritat. «Els dominats estan dominats *també* en el seu cervell» (Bourdieu, 1987:55). En altres casos, els grups subordinats poden optar a mantenir un cert *status quo* si disposen d'una xarxa social autònoma suficientment protectora de l'autoestima dels seus membres, fet que portarà a la conservació dels seus trets culturals propis, malgrat la coexistència amb els exògens. En algunes altres situacions, els grups minoritaris suficientment conscienciats i organitzats, poden tractar de millorar la seva posició o, fins i tot, de reinvertir globalment la situació, per mitjà de mobilitzacions socials capaces de fer acceptar als conjunts dominants canvis estructurals d'importància que donin pas a una nova situació més igualitària en la relació intergrup.